

MARIUSZ BALCEREK*

Międzynarodowa konferencja naukowa
„Twierdze osiemnastowiecznej Europy.
Spotkanie 2: Od Vaubana do Montalemberta”,
Częstochowa, 22–23 IX 2017 roku

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2017.041>

W dniach 22–23 IX 2017 roku odbyła się druga międzynarodowa konferencja z cyklu „Twierdze osiemnastowiecznej Europy”, zatytułowana „Od Vaubana do Montalemberta”. Jej organizatorami były: Instytut Historii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie (dalej: AJD), Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział w Częstochowie oraz Stowarzyszenie Garnizon Fortecy Częstochowskiej. Honorowy patronat nad imprezą roztoczyli: przeor Jasnej Góry o. Marian Waligóra, Prezydent Miasta Częstochowa Krzysztof Matyjaszczyk i Rektor AJD dr hab. Anna Wypych-Gawrońska, prof. AJD. Natomiast patronat medialny zapewnili: portal historyczny Histmag, „Gazeta Wyborcza. Częstochowa” oraz Radio Jasna Góra.

Ideą konferencji jest dyskusja na temat twierdz w XVIII wieku. Głównymi płaszczyznami wymiany zdań są: fortyfikacje, ich twórcy, garnizony, artyleria, oblężenia, a także relacje pomiędzy twierdzami a miastami i ich mieszkańcami oraz poza militarnymi aspektami obiektów obronnych. Myślą przewodnią tegorocznej odsłony sympozjum było przypomnienie

* Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, ul. Słowackiego 8, 87-100 Toruń, m.balcerek@ksiaznica.torun.pl.

i porównanie dwóch wielkich postaci i filozofii fortyfikacyjnych epoki nowożytnej reprezentowanych przez Sébastiena le Prestre de Vaubana i Charles'a Forbes René de Montalemberta.

Konferencję otworzył dr hab. Maciej Trąbski z AJD, przewodniczący Komitetu Organizacyjnego i *spiritus movens* imprezy. Następnie głos zabrał prorektor do spraw rozwoju dr hab. inż. Zygmunt Bąk (prof. AJD), który przypomniał zgromadzonym o często pomijanym fakcie, że twierdza uczestniczyła w działaniach wojennych nie tylko aktywnie, będąc obleganą, ale również, a może przede wszystkim, biernie, wpływając już samą swoją obecnością na przeciwnika.

Obrady podzielono na pięć tematycznych paneli. W pierwszym z nich, moderowanym przez dra hab. Macieja Trąbskiego, pod tytułem: „Od Vaubana do Montelemberta – sztuka fortyfikacji w teorii i praktyce” wygłoszono trzy referaty. Prof. Andrzej Stroynowski z AJD porównał podejście obydwu tytułowych fortyfikatorów do warunków naturalnych na przykładzie umocnień nadmorskich we Francji. Wpływy Vaubana i Montalemberta na pruską teorię i praktykę fortyfikacyjną omówił dr hab. Grzegorz Podruczny z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (dalej UAM; prof. UAM). W trzecim wystąpieniu dr hab. Małgorzata Durbas (prof. AJD) przedstawiła naukową karierę Montelemberta, zapoznając audytorium z szerokim wachlarzem zainteresowań badawczych Francuza.

W drugim panelu, moderowanym przez prof. Mirosława Nagielskiego z Uniwersytetu Warszawskiego, zatytułowanym: „Od Morza Czarnego do Morza Białego – twierdze Imperium Rosyjskiego”, usłyszeliśmy cztery wystąpienia. Pierwszy z nich, autorstwa prof. Władymira Artamonowa z Rosyjskiej Akademii Nauk (dalej: RAN), został pod nieobecność Autora odczytany przez dra Pawła Krokosza z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Dotyczył on rosyjskiej fortecy Taganrog, położonej nad Morzem Azowskim, i funkcjonującej w latach 1698–1711. W drugim wystąpieniu dr Maksim Anisimow z RAN zaprezentował Twierdzę św. Elżbiety i inne umocnienia na terenach Nowej Serbii i Słowianoserbii, utworzonych przez Rosję w połowie XVIII wieku na Ukrainie. Z południa na północ przeniósł nas referat dra Witalija Bohatyrewicza z AJD o szwedzkiej twierdzy Nienszaniec w Ingrii i jej krótkim, bo trwającym zaledwie jeden tydzień oblężeniu w 1703 roku. Wątek bałtycki kontynuował w ostatnim

wystąpieniu doktor Paweł Krokosz. Zaprezentował on Twierdzę Pietropawłowską w Sankt Petersburgu jako miejsce o wielu funkcjach: militarnej, penitencjarnej i sakralnej. Referent zwrócił uwagę na powiązania umocnionych punktów: Twierdzy Pietropawłowskiej, Admiralicji i Kronszlota, tworzących zespół broniący nowe miasto nad Newą.

Po tym wystąpieniu miała miejsce dyskusja. Dr hab. Grzegorz Podruczny zwrócił uwagę na fakt zainspirowania się Montalemberta Kronszlodem. Padły pytania o pruskie próby ufortyfikowania Poznania po 1793 roku i manieri Vaubana. Sprawa tych drugich wywołała ożywioną wymianę zdań na sali. Okazuje się, że sławne manieri francuskiego fortyfikatora są dziełem wtórnym, stworzonym przez teoretyka i nauczyciela Christiana Sturma na początku XVIII wieku.

Po przerwie wznowiono obrady w ramach trzeciego panelu: „Wzdłuż południowej granicy Rzeczypospolitej”, w którym usłyszeliśmy aż pięć wystąpień moderowanych przez prof. Andrzeja Stroynowskiego. W pierwszym z nich dr Dalibor Mikulík i mgr Jozef Balužinský z Lubowlańskiego Muzeum – Zamku w Starej Lubowli, opowiedzieli o zamku w Lubowli i jego roli na polsko-węgierskiej granicy. Twierdzę Zamość przedstawił dr Jacek Feduszka z Muzeum Zamojskiego w Zamościu. Następnie mieliśmy dwa referaty poświęcone Kamieńcowi Podolskiemu. W pierwszym z nich dr Adam Danilczyk z Polskiej Akademii Nauk opisał najważniejszą twierdzę I RP w okresie konfederacji barskiej. Natomiast w drugim dr Anna Czerniecka-Haberko z AJD (członek Komitetu Organizacyjnego) zapoznała audytorium z osobą komendanta fortecy – gen. Janem de Witte, który do dnia dzisiejszego nie dosłużył się własnej naukowej biografii. Ostatnie wystąpienie poświęcone było ujęciu historii regionalnej i fortyfikacji w szkolnym nauczaniu w Berdyczowie i Humaniu w XVIII stuleciu. Jego autorami byli prof. Walery Łastowski z Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu Kultury i Sztuk Pięknych oraz dr Norbert Morawiec z AJD (członek Komitetu Organizacyjnego); sam referat wygłosił dr Morawiec.

Przed obradami czwartego panelu miała miejsce prezentacja Artura Kramera – prezesa Stowarzyszenia Garnizon Fortecy Częstochowskiej. Dowiedzieliśmy się o idei przyświecającej towarzystwu, jego osiągnięciach i planach. Grupa w kapitalny sposób promuje Fortecę Częstochowską oraz

miasto. Jej pokazy stanowią potężną dawkę wiedzy podanej w bardzo przystępny sposób, zapewniając przy okazji dużą dawkę adrenaliny zarówno odbiorcom, jak i samym rekonstruktorom.

W ostatnim tego dnia panelu: „Na przełomie epok”, moderowanym przez dra hab. Macieja Trąbskiego, usłyszeliśmy cztery wystąpienia. W pierwszym z nich prof. Michał Baczkowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawił i omówił austriackie fortyfikacje na terenie Galicji z lat 1772–1815. Dwa kolejne referaty zostały poświęcone trudnym, choć przez to interesującym, relacjom pomiędzy garnizonem a cywilami. Mgr Adam Paczuski z Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Toruniu opowiedział o sytuacji w grodzie Kopernika w latach 1806–1809. Natomiast dr Katarzyna Milik z AJD (członek Komitetu Organizacyjnego) zaprezentowała to zagadnienie na przykładzie lazaretu garnizonu twierdzy jasnogórskiej na początku XIX wieku. W ostatnim wystąpieniu dr Ireneusz Wojewódzki z Uniwersytetu Zielonogórskiego zapoznał audytorium z wieżami Martello, które miały obronić Imperium Brytyjskie przed Napoleonem na przełomie XVIII i XIX wieku.

Po tym referacie miała miejsce dyskusja. Prof. Andrzej Stroynowski zwrócił uwagę na fakt, że w górach w zasadzie fortyfikacje wzmacniają jedynie warunki naturalne. Uwagę słuchaczy przykuła także sprawa budżetu, jaki przeznaczono na budowę wież Martello.

Następnego dnia w ramach ostatniego, piątego panelu: „Twierdze w ogniu walk i przemian politycznych – Od Wielkiej Wojny Północnej do Konfederacji Targowickiej”, moderowanego przez prof. Mirosława Nagielskiego, wygłoszono pięć referatów. W pierwszym z nich dr Mariusz Balcerek z Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu opowiedział o kurlandzkich twierdzach na początku wielkiej wojny północnej. Za sprawą mgr Wojciecha Dudaka i mgr Radosława Hermana z Łodzi (referat przedstawił mgr Herman) poznaliśmy obiekty obronne zaznaczone przez szwedzkiego kartografa na trasie przemarszu dwóch szwedzkich armii przez Polskę w 1702 roku. W trzecim wystąpieniu dotyczącym północnego konfliktu dr Karol Kościelniak z UAM pokazał nieudolne oblężenie Poznania z 1704 roku. Dwa ostatnie referaty zostały poświęcone schyłkowi I RP. Mgr Łukasz Cholewiński z AJD (członek Komitetu Organizacyjnego) zaprezentował Twierdzę Kamieniec Podolski

w latach 1788–1793. Natomiast dr hab. Maciej Trąbski omówił w tym okresie Twierdzą Jasna Góra.

Po tym referacie miała miejsce końcowa dyskusja. Dr Paweł Krokosz zwrócił uwagę na talent Szwedów do modernizacji starych fortyfikacji. Natomiast prof. Michał Baczkowski rozpoczął ożywioną wymianę zdań na temat sensu utrzymywania w XVIII wieku Twierdzy Kamieniec Podolski.

Obrady zakończył i podsumował dr hab. Maciej Trąbski. Wygłoszone w Częstochowie referaty zostaną wydane drukiem w drugim pokonferencyjnym tomie: „Twierdze osiemnastowiecznej Europy. Studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej”^{**}, co przełoży się na recepcję zawartych w nim informacji i postawionych tez.

^{**} *Twierdze osiemnastowiecznej Europy. Studia z dziejów nowożytnej sztuki wojskowej*, red. M. Trąbski, Oświęcim 2016.